

หนังประโมทัยอีสาน: การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อการสร้างอาชีพที่ยั่งยืน

Isaan Puppet Show: Economic Enriching for Sustainable Career Opportunity

ธรรมชาติ งามะพันธ์¹
Thammachat Thamaphan¹

บทคัดย่อ (Abstract)

หนังประโมทัยหรือหนังตะลุงอีสานคือ การนำหมอลำกับหนังตะลุงมารวมกัน ซึ่งก็เหมือนกับหมอลำเพียงแต่เอารูปหนังมาเชิดแทนการแสดงหมอลำ เพื่อให้สอดคล้องและกลมกลืนกับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมอีสานในปัจจุบัน หนังประโมทัยได้มีการปรับเปลี่ยนการแสดงโดยจัดสัดส่วนการแสดงหนังประโมทัยผสมผสานกับการแสดงดนตรี และเนื่องจากเป็นความต้องการของเจ้าภาพและผู้ชมที่ต้องการดูการแสดงดนตรีมากกว่าการแสดงหนังประโมทัยจึงจัดสัดส่วนให้การแสดงดนตรีมีเวลาในการให้ความบันเทิงมากกว่าการแสดงหนังประโมทัย จนการแสดงหนังประโมทัยในปัจจุบันได้พัฒนากลายเป็นธุรกิจอีกรูปแบบ มีการจัดการในเชิงธุรกิจเพื่อความบันเทิง มีการตั้งราคาและค่าตอบแทนการแสดงสูงขึ้น โดยคำนึงถึงผลกำไรจากการแสดงเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้การแสดงหนังประโมทัยเกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและสามารถสร้างเป็นอาชีพที่ยั่งยืนได้

คำสำคัญ (Keywords) : หนังประโมทัย, มูลค่าทางเศรษฐกิจ, สร้างอาชีพ

Abstract

Isaan puppet show is a combination of Morlum and puppet show which is similar to Morlum but performing puppet picture instead of performing Morlum. To conform and blend with popularity and standard of Isaan society nowadays, the puppet show has adapted by managing the performance mixing with music. As it is demand of the host and the audience who prefer music performance rather than the puppet show, the form of show take longer part in music performance than the puppet performance. Isaan puppet show currently becomes another type of business which manages business for entertainment. The price of the performance is increasing which is considered the significant benefit of the show. This increases economic value of Isaan puppet show, and it could be a way of permanent career.

¹คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
Faculty of Education, Roi Et Rajabhat University

Keywords : Esan Puppet Show, Economic Enriching, Career Opportunity

บทนำ (Introduction)

หนังตะลุงของไทยเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในทุกภูมิภาคของไทย แต่เชื่อกันว่าเริ่มต้นพัฒนามาจากหัวเมืองทางใต้ แต่เมื่อหนังตะลุงกลายเป็นศิลปะการแสดงประจำถิ่นของแต่ละภาค ที่มีการปรับปรุงและตัดแปลงอย่างมากเพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นนั้น การแพร่กระจายของหนังตะลุงภาคใต้มายังภาคอีสาน เป็นเรื่องของการติดต่อทางวัฒนธรรมระหว่างชาวบ้านต่อชาวบ้านล้วน ๆ จากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ของตนเองทั้งจากภาคใต้และภาคกลาง และผ่านการปรับเปลี่ยนจนเป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่ โดยคำว่าหนังประโมทัยนั้นคือ การนำหมอลำกับหนังตะลุงมารวมกัน หรือ หนังประโมทัยก็เหมือนกับหมอลำ เพียงแต่เอารูปหนังมาเชิดแทน เพื่อให้สอดคล้องและกลมกลืนกับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมอีสาน

หนังปราโมทัยหรือหนังตะลุงอีสานนั้นมีชื่อเรียกแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น หนังปะโมทัย หนังประโมทัย หนังปราโมทัย หนังบักตื้อ และหนังบักปองบักแก้ว คำว่า หนังปราโมทัย น่าจะมาจากคำว่า ปราโมทย์ ซึ่งหมายถึงความบันเทิงใจ ความปลื้มใจ ส่วนคำว่า ประโมทัยและปะโมทัย สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นชื่อของคณะหนังตะลุงก็ได้ ส่วนหนังบักตื้อ และหนังบักปองบักแก้ว มาจากชื่อตัวตลก (ตัวหนัง) หนังปราโมทัย ซึ่งได้รับความนิยมจากชาวบ้าน เป็นการละเล่นซึ่งผสมผสานกันระหว่างหนังตะลุงกับหมอลำ โดยตัวที่เป็นตัวเอก ตัวพระ ตัวนาง หรือเป็นเจ้าจะพูดภาษากลาง ตัวตลก เหล่าเสนาอำมาตย์ จะเป็นภาษาอีสาน เรื่องที่นำมาแสดงก็จะเอาวรรณกรรมพื้นบ้านมาแสดง เช่น สังข์ศิลป์ชัย จำปาสีทัน การเกษ ฝาแดงนางไอ่ ท้าวกำกาดำ รวมทั้งวรรณคดีเอกอย่าง รามเกียรติ์ หนังปะโมทัยอีสานนั้นมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางแห่งแรก คณะหนังปะโมทัยคณะเก่าแก่ที่สุดคือ คณะฟ้าบ้านทุ่ง ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2467 คณะหนังปราโมทัยที่เก่าแก่รองลงมาได้แก่ คณะบุญมี ซึ่งมาจากจังหวัดอุบลราชธานี และมาตั้งคณะขึ้นในจังหวัดร้อยเอ็ดเมื่อปี พ.ศ. 2476 คณะประกาศสามัคคี ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2490 คณะหนังปะโมทัยคณะหนึ่งมีประมาณ 5 - 10 คน เป็นคนเชิด 2 - 3 คน ซึ่งจะทำหน้าที่พากย์และเจรจาด้วย แต่ก็มีบางคณะที่ทำหน้าที่เชิดอย่างเดียว โดยมีคนเจรจาแยกเป็นชายจริงหญิงแท้ต่างหาก มีนักดนตรีประมาณ 3 - 5 คน เครื่องดนตรีจะประกอบด้วย ระนาดเอก 1 ราง ตะโพน 1 ใบ ฉิ่ง 1 คู่ ต่อมามีการนำเอา พิณ แคน กลอง ฉิ่งฉาบ เข้ามาเสริมเพื่อให้เกิดความไพเราะเร้าใจขึ้น ทุกอย่างแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาค่อยๆคล้ายกับหมอลำนั่นเอง

ปัญหาด้านการละเลย ไม่เห็นความสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมของ ท้องถิ่น มีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชนที่จะเติบโตมาเป็นผู้สืบสานประเพณีเหล่านั้น จึงต้องหาวิธีการปลูกฝังความตระหนักเรื่องนี้โดยเร็ว ทำให้มองเห็นศักยภาพของชุมชนด้านการแสดงหนังประโมทัย (หนังบักตื้อ) ที่เป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญา และเป็นเอกลักษณ์ อันโดดเด่นของชุมชนในอดีต และยังมีภูมิปัญญาด้านนี้เหลืออยู่จึงควรหาวิธีการที่จะฟื้นฟูศิลปะการแสดงหนังประโมทัยกลับมา เพื่อเป็นสื่อในการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยการจัดการร่วมกันระหว่าง

กลุ่มหนังประโมทัย องค์การบริหารส่วนตำบลในภาคอีสาน และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลต่างๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องดำเนินการทำงานวิจัย เพื่อการฟื้นฟูศิลปะการแสดงหนังประโมทัย (หนังบักต้อ) เพื่อเป็นสื่อในการเรียนรู้ ด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นบ้านในภาคอีสาน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งชุมชน โดย ความร่วมมือระหว่าง องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบล ชุมชนชาวบ้าน ในการดำเนินงานการวิจัย เพื่อนำสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยผ่านกระบวนการประยุกต์ รูปแบบการแสดงให้มีความทันสมัย ต่อเหตุการณ์ และนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการแสดง

เรื่องที่แสดงของหนังประโมทัย

การแสดงหนังประโมทัย บางคณะได้นำวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมาแสดงด้วย เช่น สังข์ศิลป์ชัย จำปาสีตัน การระเกด ฯลฯ บางก็แต่งเรื่องขึ้นเอง ซึ่งก็ได้รับความนิยมชมชอบเช่นกัน การแสดงหนังประโมทัยเรื่องวรรณคดีอีสานนั้นจะแสดงเหมือนหมอลำผสมหนังตะลุง ตัวพระถึงแม่จะพากย์และเจรจาด้วยภาษาไทยกลางแต่ก็สามารถร้องหมอลำได้ด้วย ตัวนางเล่นแบบหมอลำ เจรจาด้วยภาษาอีสาน การเล่นลักษณะนี้พบได้ทาง จ. อุตรธานี และ จ.ขอนแก่นเป็นทำนองเดียวกันกับ โขนและหนังตะลุงภาคอีสานทั้งท่วงทำนองและลีลาการพากย์ ตลอดจนองค์ประกอบอื่นๆ ของหนังประโมทัยเป็นไปในรูปแบบของการแสดงแบบเก่า ชาวอีสานเรียกรูปการพากย์หนังประโมทัยว่า “ฮ้องหนังตะลุง” มีบางครั้งที่เป็นกลอนสด ทั้งที่เป็นกลอนแปด กลอนหก กลอนบทละครแบบภาคกลาง และกลอนลำชนิดต่าง ๆ เช่น ทางยาว ทางสั้น เตี้ย เป็นต้น ทั้งนี้แล้วแต่เรื่องที่แสดง ถ้าแสดงเรื่องราวมเกียรติก็จะใช้บทพากย์ที่เป็นกลอนแปด กลอนบทละครจากภาคกลางเป็นหลัก ถ้าเป็นเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ก็จะพากย์เป็นกลอนลำเป็นหลัก ทำนองการพากย์ ที่พบเห็นได้นั้นแบ่งเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือการพากย์ทำนองร้องหนังตะลุง และการพากย์ทำนองแบบหมอลำ การพากย์ทำนองหนังตะลุงมักเป็นบทกลอนสั้น ๆ (ยกเว้นบทไหว้ครู) ที่นำมาการแสดงหนังประโมทัยแบบประยุกต์ แม้จะกำหนดสัดส่วนเวลาการแสดงหนังประโมทัยแบบโบราณน้อยกว่าการแสดงดนตรี แต่หนังประโมทัยแบบประยุกต์ยังคงแสดงหนังประโมทัยโดยการลำ การว่ากลอน รวมทั้งการทำบทการแสดงหนังประโมทัยแบบโบราณ ซึ่งถือได้ว่าทั้ง 2 ประการนี้เป็นองค์ประกอบหลักของการแสดงหนังประโมทัย และเนื่องจากเป็นความต้องการของเจ้าภาพและผู้ชมที่ต้องการดูการแสดงดนตรีลูกทุ่งมากกว่าการแสดงหนังประโมทัย เพื่อสนองความต้องการของคนในวัยกลางคน ผู้สูงอายุ และวัยรุ่นจึงจัดสัดส่วนให้การแสดงดนตรีมีเวลาในการให้ความบันเทิงมากกว่าการแสดงหนังประโมทัย

การบริหารจัดการในธุรกิจการแสดงหนังประโมทัย

การบริหารจัดการและค่าตอบแทน ในช่วงเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน การจัดการแสดง และค่าตอบแทนของคณะหนังประมอทัยเปลี่ยนไปจากอดีต มีการจัดการในเชิงธุรกิจเพื่อความบันเทิง มีการตั้งราคาและค่าตอบแทนการแสดงสูงขึ้น โดยคำนึงถึงผลกำไรจากการแสดงเป็นสำคัญ การแสดงหนังประมอทัยจะเกิดขึ้นเมื่อมีเจ้าภาพหรือผู้รับเหมาการจัดงาน ได้ติดต่อว่าจ้างเจ้าของคณะหนังประมอทัยหรือผู้จัดการคณะหนังประมอทัยให้ไปทำการแสดง โดยมักติดต่อนัดหมาย กำหนดเวลา รูปแบบการแสดง สถานที่แสดง ตลอดจนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า การแสดงหนังประมอทัยในปัจจุบันได้พัฒนากลายเป็นธุรกิจอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในธุรกิจการแสดงหนังประมอทัย ได้แก่

1. หัวหน้าคณะหนังประมอทัยหรือผู้จัดการคณะหนังประมอทัย คือ บุคคลที่ทำหน้าที่ควบคุมคณะ ดูแลความเรียบร้อยของคณะหนังประมอทัย สามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้การแสดงหนังประมอทัยแต่ละคณะอยู่รอด หัวหน้าคณะหนังประมอทัยหรือผู้จัดการคณะหนังประมอทัย เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการแสดงหนังประมอทัยเป็นอย่างดี และอาจเป็นบุคคลคนเดียวกับเจ้าของคณะหรือหนังประมอทัยใหญ่ มีความผูกพันกับกลุ่มศิลปินหนังประมอทัย สามารถรวบรวมศิลปินหนังประมอทัยตั้งเป็นคณะและบริหารจัดการการแสดงหนังประมอทัยจนประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง

2. กลุ่มนักแสดง ประกอบด้วยกลุ่มนักแสดงรุ่นเยาว์และนักแสดงรุ่นใหญ่ กลุ่มนักแสดงรุ่นเยาว์ คือ กลุ่มที่เป็นนิสิต นักศึกษาที่มีความสนใจและมีใจรักในการลำ และเป็นบุตรหลานหรือเครือญาติของคณะหนังประมอทัย ออกแสดงร่วมกับคณะหนังประมอทัย และรับจ้างแสดงร่วมกับคณะหนังประมอทัยทั่ว ๆ ไปที่ติดต่อว่าจ้างเป็นกลุ่มศิลปินไม่อยู่กับคณะใด ค่าตอบแทนที่ได้รับในการแสดงประมาณ 300 – 500 บาท / 1 คืน นักแสดงกลุ่มนี้รวมถึงนักแสดงกับคณะหนังประมอทัยสมัยใหม่ ซึ่งมีอายุประมาณ 19 – 30 ปี ค่าตอบแทนประมาณ 200 – 300 บาท/1 คืน กลุ่มนักแสดงรุ่นใหญ่ คือ กลุ่มนักแสดงที่มีประสบการณ์และมีชื่อเสียงทางการแสดง นักแสดงกลุ่มนี้มีความสำคัญมากในการแสดงหนังประมอทัย มักจะถูกวางตัวให้แสดงในช่วงท้าย ๆ หลังจากผู้แสดงคนอื่น ๆ ถือว่าเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการดึงดูดผู้ชมให้ติดตามการแสดงไปจนจบการแสดง นักแสดงกลุ่มนี้ได้ค่าตอบแทนในการแสดงประมาณ 500 – 1,000 บาท / 1 คืน

3. กลุ่มนักดนตรี ประกอบด้วยนักดนตรีพื้นเมืองและกลุ่มนักดนตรีสากล กลุ่มนักดนตรีที่มีความอาวุโส และมีประสบการณ์ในการเล่นดนตรีมานานมีความชำนาญมากจนรู้กระบวนการทำลำและทำนองเพลง นักดนตรีกลุ่มนี้ได้ค่าตอบแทนแตกต่างกันตามประเภทของเครื่องดนตรีที่บรรเลง มีอัตราได้ค่าตอบแทนประมาณ 400 – 500 บาท / 1 คืน มือพิณและดนตรีอื่นๆ ได้

ค่าตอบแทนประมาณ 300 - 400 บาท / 1 คืน ส่วนเครื่องดนตรีอื่น เช่น กลอง เบส นักร้อง ได้รับค่าตอบแทนประมาณ 200 - 300 บาท/ 1 คืน กลุ่มนักดนตรีสากลคือกลุ่มนักดนตรีที่รวมตัวกันเป็นจรรยาบรรณแสดงประจำอยู่กับคณะหนึ่งประมอทัย ผู้ควบคุมเป็นหลายหรือเป็นเครือญาติของผู้จัดการหรือเจ้าของคณะ มีความสามารถทางดนตรี ได้รับค่าตอบแทนประมาณ 500 บาท / 1 คืน

การติดต่อรับงานการแสดง เจ้าภาพหรือผู้รับเหมาได้ติดต่อว่าจ้างคณะหนึ่งประมอทัยไปทำการแสดง โดยตกลงกันถึงเวลาที่ทำการแสดง สถานที่ ประเภทของงาน ตลอดจนการตกลงในเรื่องค่าใช้จ่ายในการแสดงทั้งหมดกับคณะหนึ่งประมอทัยล่วงหน้า เมื่อตกลงรับงานแล้วเจ้าภาพหรือผู้รับเหมาจะต้องจ่ายเงินมัดจำให้กับคณะหนึ่งประมอทัยประมาณ ร้อยละ 20 เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเดินทาง ค่าติดต่อประสานงาน บางครั้งค่ามัดจำไม่มีการจ่ายล่วงหน้า กรณีที่เจ้าภาพและเจ้าของคณะหนึ่งประมอทัยมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันดี

หนึ่งประมอทัยแบบโบราณสามารถเล่นได้กับงานทั่ว ๆ ไป เช่น งานบวช งานทอดกฐิน งานวัด งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ หรืองานประจำปีต่าง ๆ หนึ่งประมอทัยบางคณะมีธรรมเนียมว่าจะไม่รับเล่นในงานแต่งงาน การติดต่อรับงานการแสดงของคณะหนึ่งประมอทัยแบบโบราณค่าแสดงที่อยู่ที่ประมาณ 18,000 บาท เป็นอย่างต่ำ หมายถึงเป็นราคาแสดงภายในจังหวัด หากต้องเดินทางไปแสดงจังหวัดอื่นจะต้องคิดค่าใช้จ่ายเพิ่มตามระยะทาง

หนึ่งประมอทัยแบบประยุกต์สามารถรับงานไปแสดงได้มากกว่าหนึ่งประมอทัยแบบโบราณ เนื่องจากมีวงดนตรีลูกทุ่ง ซึ่งเป็นที่นิยมของคนดูทุกเพศ ทุกวัย ที่แสดงต่อท้ายการแสดงหนึ่งประมอทัย ทำให้ผู้ที่เจ้าภาพหรือผู้จัดงานเทศกาลต่าง ๆ เลือกที่จะรับหนึ่งประมอทัยประเภทนี้ไปแสดงมากกว่าและการมีดนตรีลูกทุ่งแสดงทำให้หนึ่งประมอทัยสมัยใหม่สามารถเดินทางไปเล่นในจังหวัดอื่น ๆ ของภาคอีสาน ซึ่งเป็นแบบที่มีความนิยม การแสดงหนึ่งประมอทัยน้อยกว่าจังหวัดพัทลุง จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลาได้อีกด้วย การรับงานของหนึ่งประมอทัยแบบประยุกต์ค่าแสดงจะอยู่ในราคาประมาณ 15,000 - 20,000 บาท ขึ้นอยู่กับระยะทางในการเดินทาง ความสนิทชิดเชื้อของคณะหนึ่งประมอทัยและเจ้าภาพ ในกรณีที่ฝนตกโดยเฉพาะคณะหนึ่งประมอทัยประกาศสามัคคีจะมีเต็นท์ขนาดใหญ่กางบนจอหลังคาสูงเพื่อให้การแสดงสามารถแสดงให้ผู้ชมชมได้ บางคณะหนึ่งประมอทัยมีงานการแสดงมากเป็นข้อตกลงของหัวหน้าคณะกับนักแสดงที่ผู้จัดการคณะหนึ่งประมอทัยประกาศสามัคคี กล่าวว่า หนึ่งประมอทัยแบบประยุกต์ ต้องลงทุนมากเพราะมีลูกคณะจำนวนมากกว่า 20 ชีวิตที่ต้องดูแล คณะหนึ่งประมอทัยอยู่ได้เพราะไม่ต้องเช่าเครื่องดนตรี

ในการติดต่อรับงานนิยมนิตต่อทางโทรศัพท์ โดยเจ้าภาพจะติดต่อมัดจำล่วงหน้าเพราะกลัว
หนังประโมทัยจะไม่มาแสดงให้ในการรับค่าจ้างการแสดงรับแสดงที่ราคา 20,000 บาท ต่ำสุดที่
15,000 บาท ส่วนด้านที่พัก อาหาร 2 มื้อในระหว่างการแสดงหัวหน้าคณะจะได้รับผิดชอบ

ศิลปะการแสดงหนังประโมทัย แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ การแสดงแบบโบราณกับการ
แสดงแบบทันสมัย การแสดงแบบโบราณ ใช้เวลาแสดงประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง โดยเริ่มตั้งแต่การ
ตั้งเครื่อง โหมโรงออกฤกษ์ การออกรูปบอกเรื่อง ปลอ่ยตัวผู้แสดง ในการแสดงหนังประโมทัยแบบ
โบราณในปัจจุบันมีการพัฒนาโดยการนำจุดแข็งของการเป็นหนังประโมทัยตามแบบดั้งเดิมและนำ
โอกาสกระแสนุรักษ์หนังประโมทัยแบบเดิมมาลบลจุดอ่อนของหนังประโมทัยแบบประยุกต์ โดย
การแสดงหนังประโมทัยแบบโบราณในการดำรงเอกลักษณ์ของหนังประโมทัยเป็นหลัก การชักชวน
ให้หันมาเห็นความสำคัญและอนุรักษ์หนังประโมทัยแบบโบราณส่วนใหญ่จะแทรกอยู่ในบทกลอน
ต่าง ๆ ที่หนังประโมทัยได้วางกลอนในขณะที่ทำการแสดง เนื้อหาของกลอนจะกล่าวถึงภาพลักษณ์ที่
ไม่ดีของหนังประโมทัยแบบประยุกต์ และให้ชักชวนดูหนังประโมทัยแบบโบราณที่หาได้ยาก อีก
ประการหนึ่งหนังประโมทัยแบบโบราณมีการนำเสนอบทกลอนที่เก่าแก่ที่หาฟังได้ยากแล้วทิ้งท้าย
ด้วยการบรรยายด้วยคำพูดต่อบทเหล่านั้นว่ามีคุณค่าและความหมายอย่างไร ในปัจจุบันหนังประ
โมทัยแบบโบราณได้พัฒนาโดยการนำเสนอบทกลอนที่มีเนื้อหาให้ทันเหตุการณ์ปัจจุบันหนังประ
โมทัยมีการแต่งกลอนใหม่ ๆ เพิ่มเติมเพื่อสื่อสารกับคนดูได้อย่างทันเหตุการณ์ เช่น การเมือง
เศรษฐกิจ ปัญหาสิ่งแวดล้อม เอดส์ ยาเสพติด การท่องเที่ยว จึงกล่าวได้ว่าบทกลอนของหนัง
ประโมทัยแบบโบราณมีทั้งอนุรักษ์และพัฒนา

การพัฒนาคณะหนังประโมทัยมีการปรับเปลี่ยนให้ทันยุคทันสมัย ทั้งในด้านวัสดุอุปกรณ์
ศิลปะการแสดง เรื่องที่ใช้แสดง ตัวบุคคล และเทคนิคการนำเสนอเป็นสิ่งที่ต้องทำเป็นระยะ
หมายถึง ต้องลงทุนเพิ่มเติมอยู่เป็นประจำนั่นเอง คณะหนังประโมทัยที่ไม่มีการพัฒนาจะไม่มีสิ่ง
แปลกใหม่นำเสนอต่อผู้ชม ผู้ชมชมแล้วก็เห็นว่าธรรมดาไม่มีสิ่งประทับใจ โอกาสที่จะได้รับงานแสดง
ก็ย่อมน้อยลงเป็นสัญญาณว่ากำลังถอยไปสู่ความล้มเหลว คณะหนังประโมทัยหลายคณะกว่าจะ
ประสบความสำเร็จได้ต้องผ่านอุปสรรคหลายเรื่อง ต้องล้มลุกอยู่หลายครั้งหัวหน้าคณะต้องเป็นนัก
บริหารที่มีความสามารถพอสมควร อีกทั้งต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีไม่รังเกียจที่จะคบหาสมาคมกับทุก
คนทุกระดับ เพราะยังรู้จักคนกว้างขวางเท่าใดโอกาสที่จะได้รับงานก็มีมากเท่านั้น

ในการแสดงคณะหนังประโมทัยที่ประสบความสำเร็จได้ ไม่เพียงแต่ความสามารถในเชิง
ศิลปะเท่านั้น ต้องอาศัยความสามารถด้านการบริหาร การจัดการ การตลาด การประชาสัมพันธ์
มนุษยสัมพันธ์ และจิตวิทยาการปกครองประกอบกัน เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำวงการคณะ

หนังประโมทัยต่างได้รับผลกระทบที่ลึกซึ้งไม่แพ้กัน ซึ่งทำให้คณะหนังประโมทัยหลายคณะต้องลดอัตราค่าแสดงลงตามภาวะเศรษฐกิจเพื่อให้เจ้าภาพสามารถว่าจ้างไปแสดงได้ และเพื่อความอยู่รอดของคณะบางคณะปริมาณงานลดลงบางคณะจำเป็นต้องลดบุคลากรลงไม่เช่นนั้นแล้วจะต้องประสบกับการขาดทุนทำให้คณะถูกยุบไปในที่สุด ดังนั้น การบริหารจัดการที่ดีย่อมมีโอกาที่จำให้คณะหนังประโมทัยดำรงอยู่ในสังคมอีสานสืบต่อไป ซึ่งแนวทางการพัฒนาศักยภาพการแสดงคณะหนังประโมทัยที่เหมาะสมกับสภาพทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน ตามแนวทางการพัฒนาศักยภาพการแสดงคณะหนังประโมทัย

การแสดงคณะหนังประโมทัยนั้นหากแสดงหน้าเวทีต้องมีรูปแบบการแสดงที่แตกต่างไปจากการแสดงเพื่อบันเทิงเสียง สำหรับเผยแพร่ออกอากาศ การแสดงหน้าเวทีจะมีผู้แสดง 15-20 คน เน้นลีลาการแสดงให้สมจริงสมจังถูกใจคนดูมากกว่าที่จะไปเล่นตามที่บทเขียนไว้ มีการแสดงหรือมีคู่พูดที่ไม่ได้กำหนดไว้ในบทมาก มีการเพิ่มจำนวนผู้แสดงในบท เพื่อส่งเสริมผู้แสดงในบทหลักให้เด่นขึ้น เช่น ตัวแสดงเอกเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีผู้แสดงที่พ่อนเสริมในช่วงเปลี่ยนฉากการแสดง

แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจทางวัฒนธรรม ตัวละครแต่ละตัวศึกษาบทบาทของตนเองให้เข้าใจและตีบทให้แตกทำการฝึกซ้อมให้เกิดความชำนาญ มีการเรียงเรียงเป็น และมีการสอดแทรกวัฒนธรรมอีสานเพื่อก่อให้เกิดอรรถรสยิ่งขึ้น ด้านคำสอนในการแสดงคณะหนังประโมทัยมีคำสอนอยู่มากมายคำสุภาษิตอีสาน คำผญา คำคม คำปริศนา คณะหนังประโมทัยที่มีความชำนาญเวลาลำหรือพูดจะเป็นกลอน และคำผญา เวลาแม่สอนลูกสาวหรือสอนลูกชายส่วนใหญ่สอนให้รู้จักธรรมเนียมของชาวอีสานกับการวางตัว ความขยันหมั่นเพียร รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักหน้าที่ที่ต้องทำ เช่น เรื่องฮีต 12 คอง 14 เดือน 3 น้ำ 4 ให้รู้จักการทำบุญตักบาตรเข้าวัดฟังธรรม คำผญาที่ใช้อยู่ในภาคอีสานมีหลายพันบท แต่ไม่ได้มีการบันทึกรวบรวมเอาไว้ เพราะชาวบ้านไม่มีโอกาสใช้แต่คณะหนังประโมทัยยังคงใช้อยู่เป็นปกติ พ่อแม่หรือผู้ปกครองไม่ค่อยมีเวลาได้สั่งสอนลูกหลานอาศัยหนังประโมทัยในเวลาแสดง ดังนั้นคณะหนังประโมทัยมีโอกาสได้สั่งสอนประชาชนมากกว่าพระหรือผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้าน และก็ปรากฏว่าประชาชนก็เชื่อตามทีคณะหนังประโมทัยได้สอนเอาไว้ เคยได้ยินบ่อยครั้งที่ชาวบ้านให้ฟังหรือจำคำสอนที่คณะหนังประโมทัยเอาไว้ จึงเกิดความไว้วางใจเกิดความรัก และเชื่อฟังตามไปด้วย จึงถือได้ว่าคณะหนังประโมทัยมีอิทธิพลต่อสังคมท้องถิ่นอีสานเป็นอย่างมาก

จุดประสงค์ของการแสดงหนังประโมทัยคือ การนำความบันเทิงมาสู่ผู้ฟัง ซึ่งความบันเทิงจะแฝงอารมณ์ไว้หลายรูปแบบ เช่น อารมณ์ที่เกิดจังหวะ และทำนอง ซึ่งมีทั้งความตื่นเต้น กระฉับกระเฉง ความรักความอาลัย อารมณ์โศกเศร้าเสียใจ อารมณ์เหล่านี้เกิดจากจังหวะ และเป็นสิ่งที่ชักนำผู้ชมให้อยากติดตาม คือ การใช้หนังประโมทัยเพื่อนำเสนอเรื่องราวตามความต้องการของผู้เล่นหรือผู้แต่ง เมื่อผู้ชมอยากติดตามชมการแสดงย่อมทำให้คณะมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของผู้ชม การแสดงอย่างแพร่หลายก่อให้เกิดการว่าจ้างการแสดงอย่างต่อเนื่อง และเกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจนำไปสู่การสร้างอาชีพที่ยั่งยืน

ภาพที่ 1 หมอลำหนังประโมทัยอีสาน คณะ ส.ประกาศสามัคคี
ที่มา: Thamaphan (2017)

ภาพที่ 2 การแสดงหนังประโมทัยอีสานแบบประยุกต์

ที่มา: Thamaphan (2017)

บทสรุป (Conclusion)

หนังประโมทัยหรือหนังตะลุงอีสานคือ การนำหมอลำกับหนังตะลุงมารวมกัน ซึ่งก็เหมือนกับหมอลำเพียงแต่เอารูปหนังมาขีดแทนการแสดงหมอลำ เพื่อให้สอดคล้องและกลมกลืนกับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมอีสานในปัจจุบัน หนังประโมทัยได้มีการปรับเปลี่ยนการแสดงโดยจัดสัดส่วนการแสดงหนังประโมทัยผสมผสานกับการแสดงดนตรี และเนื่องจากเป็นความต้องการของเจ้าภาพและผู้ชมที่ต้องการดูการแสดงดนตรีมากกว่าการแสดงหนังประโมทัย จึงจัดสัดส่วนให้การแสดงดนตรีมีเวลาในการให้ความบันเทิงมากกว่าการแสดงหนังประโมทัย จนการแสดงหนังประโมทัยในปัจจุบันได้พัฒนากลายเป็นธุรกิจอีกรูปแบบ มีการจัดการในเชิงธุรกิจเพื่อความบันเทิง มีการตั้งราคาและค่าตอบแทนการแสดงสูงขึ้น โดยคำนึงถึงผลกำไรจากการแสดงเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้การแสดงหนังประโมทัยเกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและสามารถสร้างเป็นอาชีพยั่งยืนได้

เอกสารอ้างอิง (References)

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2528). *ดนตรีพื้นบ้านและศิลปะการแสดงของไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2526). *ดนตรีพื้นบ้านอีสาน*. มหาสารคาม: ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2526). *ดนตรีและการละเล่นพื้นฐานอีสาน*. มหาสารคาม: ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ชัชวาล สร้อยกุดเรือ. (2561, เมษายน 13). *หัวหน้าวงดนตรี หนังประโมทัยคณะ ส.ประกาศสามัคคี*. สัมภาษณ์.
- บุญเลิศ จันท. (2531). *แคนเครื่องดนตรีภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์.
- ปิยพันธ์ แสนทวีสุข. (2541). *การสร้างฐานข้อมูลดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- พรชัย ศรีสารคาม. (2521). **กลองยาวอีสาน อีสานคดี หนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน**. มหาสารคาม:วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- พรพิมล ศุภสิทธิ์. (2533). “**แหล่งสนเทศทางวัฒนธรรม**” ที่ระลีกสงเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 13. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- สันทนา ทิพวงศา. (2535). **เครื่องดนตรีในวรรณกรรมอีสาน**. ปรินญาณินพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำเร็จ คำโหมง. (2542). **ดนตรีอีสาน: คู่มือฝึกหัด แคน ซุง โปงกลาง ความรู้เรื่องดนตรีและเพลงพื้นเมืองอีสาน โน้ตเพลงสำหรับฝึกหัด**. มหาสารคาม: ภาควิชาดนตรี วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- สมร พลีศักดิ์. (2561, เมษายน 9). หัวหน้าห้องประโมทัยคณะ ส.ประกาศสามัคคี. สัมภาษณ์.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2537). **ภูมิศาสตร์อีสาน**. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

Translated Thai References

- Chanthorn, B. (1988). **Lao reed mouth-organ: Isaan musical instruments**. Bangkok: O.S. Printing House. [in Thai]
- Chonpairoj, J. (1983). **Isaan Folk Music**. Mahasarakham: Department of Music, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University. [in Thai]
- Chonpairoj, J. (1983). **Basic Isaan Music and Plays**. Mahasarakham: Department of Music, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University. [in Thai]
- Khammok, S. (1999). **Isaan Music: A Practical Guide to Cannabis Music. Note for practice**. Mahasarakham: Department of Music, Mahasarakham Teacher College. [in Thai]
- Kutsoikrue, C. (2018, April 13). A Band leader of Esan Puppet Show, interview. [in Thai]
- Ministry of Education. (1985). **Folk music and Thai performing arts**. Bangkok: National Culture Commission. [in Thai]
- Pleesak, S. (2018, April 9). A Band leader of Esan Puppet Show, interview. [in Thai]
- Santhaveesuk, P. (1998). **Music database and folk arts performance**. Mahasarakham: Mahasarakham University. [in Thai]
- Somin, A. (1994). **Geography of Isaan**. Maha Sarakham: Apichat Printing. [in Thai]
- Srisarakham, P. (1978). **Isaan Long Drum, Isaan Studies, Book Case**. Mahasarakham: Mahasarakham Teacher College. [in Thai]
- Supasit, P. (1990). **"Cultural Information Source"**. The 13th Thai Cultural Promotion. Maha Sarakham: Apichat Printing. [in Thai]

Thipwongsa, S. (1992). **Musical instruments in the Isaan literature**. Master thesis of Education, Mahasarakham University. [in Thai]